

תרתי לריעותא ופסילת אנשים לעדות ושחיטה א

א. שוחט שהתגלה שהוא מומר וספק מתי התהליך התחיל¹; שוחט שהתגלה ששכח את הלכות שחיטה וספק מתי הוא שכח אותם; עדים שעשו עבירה ולא ידוע מתי. בכל המקרים האלו עלתה לדיון השאלה האם הם פסולים למפרע מכוח דין תרתי לריעותא, על ידי צירוף חזקת האיסור של הבהמה לחסרון שהתגלה בשוחט, 'הרי מומר לפניך', שגוברים ביחד על חזקת הכשרות של השוחט ומקדימים את השינוי². נפתח בהתבוננות בדין שוחט שנמצא מומר. התוספתא אומרת (בכורות ג, יב):

חשוד על עבודה זרה חשוד על כל מצות שבתורה ולא למפרע אלא מכן ולהבא שנ' למן היום אשר צוה ה' והלאה לדורותיכם.

כך פוסק הארחות חיים, **והבית יוסף** מביא את הדברים (יו"ד קיט):

כתוב בארחות חיים (הלכות ע"ז סי' כא סוף אות ו) תניא בתוספתא דבכורות פרק ג' (ה"ה) החשוד על ע"ז חשוד על כל מצות האמורות בתורה ולא למפרע אם שחט או נקר חלב ואח"כ נשתמד באותו יום אלא מכאן ולהבא עכ"ל.

לדבריהם, שחיטת המומר פסולה רק משעה שנתגלה שהוא מומר, ואין חוששים אפילו לבהמה ששחט באותו יום עצמו. **הב"ח והט"ז** חלקו על כך, ולדעתם יש לחשוש למפרע לכשרות שחיטתו (ט"ז יו"ד קיט, ס"ק טז):

מ"מ נראה דיש לאסור הכלים (שבהם ביטלו בשר של בהמות ששחט) למפרע כל שהוא בספק אפילו בפעם הראשון.

הש"ש הביא פוסקים שסוברים כמותם והביאו לכך ראיה מדין תרתי לריעותא (ג, ד):
ובתשובת הגאונים בתראי שם (סי' יד) ראיתי כתוב תשובה אחת להחמיר בזה בשוחט, ומשום דמוקי בהמה בחזקת איסור והרי הרשיע לפניך, וכמו במקוה שנמדד ע"ש, ובתבואת שור (סקל"ב) פסק ג"כ להחמיר בזה בשוחט שהמיר כיון דהרי הרשיע לפניך... וא"כ דומה למקוה שנמדד ונמצא חסר דבזה נמי שייך חסר ואתאי³ דהרשיע ואתאי.

1. והספק נוגע לבהמות ששחט לפני שנתגלה שהוא מומר, שמן הסתם מדובר על תהליך ארוך (שהרי אדם לא נהיה מומר ברגע אחד), וא"כ הוא לא היה ירא שמים עוד לפני שגילינו שהוא מומר, כבר בשעת השחיטה.

2. וכשם שמצרפים את חזקת הטומאה של הטובל לחסרון הנוכחי של המקוה, 'הרי חסר לפניך', ומכריעים שהמקוה היה חסר כבר בשעת הטבילה, כך יש לצרף את חזקת האיסור של הבהמה לחסרון הנוכחי של השוחט, ולתלות שהשינוי התרחש עוד לפני השחיטה.

3. וא"כ גם מי שסבור שאומרים תרתי לריעותא רק במקרים של חסרון ממושך, 'חסר ואתאי', יודה שאפשר לומר כאן תרתי לריעותא, משום שגם כאן מדובר על תהליך ארוך של חסרון.

מהי סברת התבואות שור והט"ז? מהי ראייתם לכך שיש לחשוש למפרע?

ב. לפני שנתבונן בהתמודדות של המכשירים עם ראיית האוסרים מדין תרתי לריעותא, נלמד את ראיית השב שמעתתא לדעת המכשירים (שם):

ואחר העיון נראה בזה כדברי הש"ך שנוטה אחרי דברי הבית יוסף להכשיר הבהמה בהמיר השוחט ואין לפסול שחיטתו למפרע, וראיה לזה מהא דקיימא לן (ב"ק עב, ב) עד זומם למפרע הוא נפסל ואינו נפסל אלא משעה שהעיד עדותו השקר, אבל עדותו שהעיד קודם כשר אליבא דכולי עלמא, ובפרק מרובה דף עג, א פליגי רבנן ור' יוסי בעדים שהעידו על הגניבה ואח"כ על הטביחה דסברי רבנן תוך כדי דבור לאו כדיבור דמי, דאם הוזמו על הטביחה לא נפסל במה שהעידו על הגניבה (והם נפסלים רק משעה שהעידו על הטביחה ועדותם על הגניבה קודם לכן עדיין כשרה), ולא אמרינן כיון שהוא עכשיו חשוד שמא הרשיע קודם, ואי נימא דגבי שוחט אמרינן הרשיע ואתאי ונפסל שחיטתו למפרע משום דהעמד בהמה בחזקת איסור ואית ליה דינא דמקוה שנמדד כו' כמו שעלה על דעת תבואות שור, א"כ מכל שכן עדותו שהעיד בממון דאמרינן אוקי ממונא בחזקת מאריה, וחזקת ממון עדיפא מכל החזקות.

מהי ראיית השב שמעתתא לדעת המכשירים?

ג. לאחר הראיות שהביא השב שמעתתא, הוא נדרש להתמודד עם שאלת התבואות שור: מדוע באמת שלא נפסול את השוחט למפרע? מה ההבדל בין שוחט שנמצא מומר ובין מקוה שנמצא חסר? מדוע שלא נצרף את חזקת האיסור של הבהמה ל'הרי מומר לפניך' ונאמר שהוא היה מומר כבר קודם לכן? נלמד את תשובתו (שם):

ולכן עיקרא דהך מלתא דאין מחזיקין למפרע, אלא כמו במקוה שנמדד ונמצא חסר דנסתפקנו אימתי נעשה החסרון הזה אם עכשיו או קודם... אבל בשוחט שהמיר ועשה עבירה לפנינו ואתה רוצה לספק עליו אימר גם קודם לזה עשה מעשה רשע, זה לאו שמיה ספק, ואין המעשה רשע שנעשה לפנינו גורם לספק במעשה רשע גם קודם, כיון דאין אנו מסופקים על עבירה זו אימת נעשה אלא על מעשה רשע אחרת

4. ולמרות שהם העידו ביחד, וא"כ אפשר לומר שאם הם שיקרו בשעת עדותם על הטביחה, אז ודאי שהם היו חשודים לשקר גם מספר דקות קודם לכן, בשעה שהעידו על הגניבה. בכל זאת לא אומרים כן, אלא פוסלים אותם רק משעה ששקרו ולא קודם לכן.

נוסף על זה, ואין אנו יכולין להוסיף, ומשום הכי מוקי לה בחזקת כשרות, ועתה הוא דנעשה רשע וזה ברור ודוק.

מהו ההבדל היסודי בין המצבים? חשוב: מהי סברת החילוק?

במקוה שנמצא חסר הספק הוא מתי החיסרון אירע – לפני הטבילה או לאחריה. כלומר, יש אירוע אחד שוודאי התרחש והספק הוא מתי. בשוחט שנמצא מומר, לעומת זאת, אנו יודעים מתי האירוע התרחש, מתי הוא עבד עבודה זרה, אלא שאנו חוששים שמא אירעו אירועים נוספים – לכך אין חוששים ומעמידים אותו על חזקתו.

ד. בעל בית הלוי, ר' יוסף דב סולובייצ'יק, הקשה על תשובתו של הש"ש (ב, ד):

והנה תירוץ זה אינו מספיק עדיין ליישב דברי האורחות חיים דבזה לא ניחא רק היכא דמה ששחט למפרע היו אחרים עומדים על גביו וראו ששחט בהכשר וגם בדקו לו סכין ושוב ליכא למיחש רק דלמא גם מקודם עבד עבודה זרה או חילל שבת בפרהסיא ונעשה מומר לכל התורה דשחיטתו נבלה גם אם נשחטה בכל הלכות שחיטה, על זה שייך סברתו של השב שמעתתא דהרי לחשש זה צריכין לחדש בו עוד מעשה אחרת שלא ידענו ממנה, דהא בלא מעשה של חילול שבת לא יהיה מומר לכל התורה ורק על ידי עשיות עבירה זו הוא דנעשה מומר. אבל היכא דשחט מקודם בינו לבין עצמו וגם לא בדקו לו סכין תיקשה אמאי סמכינן על שחיטתו דשחט בהכשר ניחוש דלמא לא שחט כדין תורה ובסכין פגומה, דהרי לענין שיאבד נאמנות שלו אין אנחנו צריכין שיעשה מעשה חדשה וכל מי שאינו חושש בלבו לאיסור נבלה הרי אינו נאמן לאחרים אף על גב שמעולם לא נזדמן לו עדיין לאכול נבילה, ומעשה העבירה אינו רק בירור דמינה ידעינן דהוא חשוד, וכיון דעתה המיר וידעינן ביה דעתה אינו חושש באיסור נבלה ואין אנו יודעין בו אימתי נתחדש בו דעה הנפסדת ואימתי נחשד לאיסור נבלה וא"כ הוא דומה ממש למקוה ולא נאמין לו למפרע משום דהוא תרתי לריעותא. ובדברי האו"ח הא מבואר דשחיטתו כשירה גם מה ששחט בינו לבין עצמו דסומכין על שחיטתו דנעשה בהכשר.

מהי קושייתו של בית הלוי על חילוקו של הש"ש?

אילו היו עדים שמעידים על כשרות השחיטה ששחט לפני שנהיה מומר הייתי מוכן לקבל את סברתך. אז באמת כדי לחשוש לכשרות השחיטה עלינו לחוש שמא עשה מעשה רשע נוסף שמחמתו נפסל לשחיטה באופן מוחלט, אפילו אם שחט כדן. אולם, לפי הדעה שמכשירה את

שחיתותו, היא כשרה גם כשאין עדים ששחט כדין, משום שמניחים ששחט כדין⁵. אך האם ניתן לסמוך על ההנחה הזו גם לאחר שהמיר את דתו? הרי מן הסתם יראת השמים שבו נפגעה כבר קודם לכן, לפני שהמיר בפועל, ואיך נסמוך על כך ששחט כדין? מקרה זה מקביל אפוא לחסרון המקוה: חסרון אחד שאיננו יודעים מתי הוא התרחש. שם המקוה נחסר ואיננו יודעים מתי וכאן יראת השמים נפגעה אנושות ואיננו יודעים מתי.

נסה להתמודד עם קושייתו של בית הלוי. מה יענה הש"ש?

ה. לאחר שבית הלוי דחה את הסבר הש"ש לעמדת המכשירים הוא נזקק להסבירה בדרך אחרת. הוא דן תחילה בסוגיית 'רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הם'. הרא"ה הקשה מדוע שלא נצרף את המיעוט שאינם מומחים לחזקת האיסור של הבהמה (שם): ועיין בבדק הבית (דף ז') שהקשה שם אמאי סמכינן על הך רובא דרוב מומחין הם ולא אמרינן סמוך מיעוטא דאינם מומחין לחזקת איסור של אינה זבוחה שיש להבהמה בחייה, ותירץ וז"ל וטעמא דמילתא דכל המצויין אצל שחיטה סומכין אנו לומר שהם מומחין לפי שהדבר מפורסם בישראל ואפילו לעם הארץ שהנבלה אסורה כו' הלכך אין אדם מישראל נזקק לשחוט אלא אם כן יודע הלכות שחיטה. הרשב"א הקשה על כך (שם):

והרשב"א במשמרת הבית הקשה עליו דלדבריו דכל המצויין אצל שחיטה מומחין הם אמאי קאמר בגמרא רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הם.

לפני שבית הלוי מתרץ את הקושיה על הרא"ה, הוא מביא מדבריו ראיה לטענתו ש'רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הם' מבוסס על חזקת הכשרות של השוחט (שם):

ועל כל פנים בדברי הבה"ב הרי מבואר להדיא עיקר הסברא כמו שכתבנו שהוא משום חזקת כשרות של השוחט. והנה מקודם נבאר דעתו של הבה"ב ולתרוץ מעליו קושית הרשב"א דודאי דגם הוא מודה שאינו כולו ממש שלא יהיה שום מציאות דמי שאינו מומחה יהיה מצוי אצל שחיטה, דהרי לפי מה שהסביר בעצמו הסברא של זה הכלל משום חזקת כשרות א"כ לפי זה מי שהוא חשוד ומומר לאכול נבלות הרי בודאי ישחוט גם בלא ידיעת הלכות שחיטה כיון שאינו חושש לאיסור נבלה, רק כוונתו דכל ישראל כולם הרי הם אצלנו בחזקת כשרים בודאי ובודאי דחוששים לאיסור נבלה וכל מי שחושש לאיסור נבלה בודאי דלא ישחוט אם אינו מומחה ומשום הכי לא שייך כאן לומר סמוך מיעוטא לחזקה דהרי בהכשרים מישראל ליכא מיעוטא כלל

5. ככל שוחט כשר ששוחט שלא בעדים, ששחיתו כשרה משום שסומכים עליו שהוא מקפיד על הלכות שחיטה.

ולמיעוטא דאינו כשרים הרי אין לחוש כלל דכל אחד מישראל כל זמן שלא נחשד לפנינו הרי הוא אצלנו בחזקת ודאי כשר בלא שום ספק ולא מטעם רובא להודא מחזקינן לכל אחד בכשר... והטעם לזה דאע"ג דבכלל כל העולם איכא מיעוט אנשים חשודים, מ"מ כל אחד מישראל שאנחנו דנים עליו הוא אצלנו בחזקת ודאי כשר בלא שום ספק ולא שייך לדון בו מיעוט וחזקה כלל.

מה מיוחד בחזקת כשרות לפי יסודו של בית הלוי? כיצד הוא מסביר את דברי הרא"ה בבדק הבית?

חזקת כשרות אינה חלק מדיני רוב וחזקה הרגילים, אלא היא ערך שמורה לנו שאין כאן ספק! כל אדם מישראל הוא בחזקת ודאי כשר, לא מדין רוב וחזקה רגילים, אלא כערך וקריאת כיוון כיצד להסתכל ולהתבונן על המציאות. זהו הערך העומד בבסיס דין 'רוב מצויין אצל שחיטה מומחים הם' – חזקת הכשרות של השוחט, שחזקה שלא היה שוחט אם לא היה בקי שהרי יהודים כשרים אינם שוחטים כשאינם בקיאים. לכן אין כאן רוב וחזקה רגילים שבהם ניתן לומר סמוך מיעוט לחזקת האיסור וכדומה.

בהמשך דבריו, מיישב בעל בית הלוי לאור יסודו את העמדה המכשירה את השחיטה ששחט לפני שנמצא מומר. שאלנו עליה: מדוע אינך חוששת לכך שהשוחט נהיה מומר בלבו קודם לכן, מדוע אינך מצרפת את החיסרון העכשווי, 'מומר לפניך', לחזקת האיסור של הבהמה? עונה **בית הלוי** (שם):

אבל לפי מה שכתבתי ניחא דחזקת כשרות דישראל אינו נכנס כלל בגדר ספק ורגע קודם שראו בו הריעותא הוא בודאי כשר ולא אמרינן בו כלל הך סברא דתרת לריעותא וכמו שכתבתי.

מהי תשובת בית הלוי?

דין תרתי לריעותא נאמר רק מול חזקה רגילה, ואילו חזקת כשרות כאמור אינה כשאר החזקות: עניינה הוא להדריך אותנו כיצד צריך ונכון להתבונן על כל אדם מישראל והיא אינה שייכת לעולם הרגיל של דיני החזקה, ולכן דין תרתי לריעותא שנאמר במסגרתו לא נאמר ביחס אליה⁶.

נסה להתבונן בדברים: הם מובנים לך?

6. וכשם שלא אומרים סמוך מיעוטא שאינם מומחים לחזקת האיסור של הבהמה כנגד חזקת כשרות, כך לא אומרים תרתי לריעותא כנגד חזקת כשרות.

תרתי לריעותא ופסילת אנשים לעדות ושחיטה ב

א. בדף הקודם התחלנו לעסוק בהשפעה של דין תרתי לריעותא בדיונים על כשרות אנשים. עסקנו בדיון אודות שוחט שנמצא מומר. ראינו את העמדה החוששת לכשרותו לפני שנתגלה שהוא מומר ופוסלת את שחיטתו למפרע, ואת העמדה המכשירה. העמדה הפוסלת הקשתה עליה: מדוע אינך חוששת? מה ההבדל בין שוחט שנמצא מומר ובין מקוה שנמצא פסול? מדוע שלא נצרף את חזקת האיסור של הבהמה לחסרון שנתגלה, 'הרי מומר לפניך', ונחשוש שהחיסרון נולד קודם? למדנו את הסברו של **השב שמעתתא** לעמדה המכשירה: במקוה מדובר בחסרון אחד שאיננו יודעים מתי הוא התרחש, בעוד שבמומר כדי לפסול את שחיטתו למפרע עלינו לחשוש לכך שאירע חסרון נוסף, ובלשונו (ג, ד):

ולכן עיקרא דהך מלתא דאין מחזיקין למפרע, אלא כמו במקוה שנמדד ונמצא חסר דנסתפקנו אימתי נעשה החסרון הזה אם עכשיו או קודם... אבל בשוחט שהמיר ועשה עבירה לפנינו ואתה רוצה לספק עליו אימר גם קודם לזה עשה מעשה רשע, זה לאו שמיה ספק, ואין המעשה רשע שעשה לפנינו גורם לספק במעשה רשע גם קודם, כיון דאין אנו מסופקים על עבירה זו אימת נעשה אלא על מעשה רשע אחרת נוסף על זה, ואין אנו יכולין להוסיף, ומשום הכי מוקי לה בחזקת כשרות, ועתה הוא דנעשה רשע וזה ברור ודוק.

ואולם, חילוק זה אינו יכול להועיל אם העדים מעידים על העד שעבר עבירה ולא ידוע מתי. **הרמ"א** פוסק שעדותו כשרה, שתולים שעבר את העבירה לאחר העדות (ח"מ לז, כג):

אבל אם אין יודעין אם עבר קודם שהעיד או אחר כך, מוקמינן גברא אחזקתו וכל מה שהעיד כשר, עד דידיעין דעבר קודם לכן (ריב"ש סימן רס"ו).

אין פוסלים את העדות למפרע, אלא תולים שעבר את העבירה אחרי העדות, וזאת למרות שמדובר בחסרון אחד שלא ידוע מתי התרחש, וכך מקשה **השב שמעתתא** (סג):
אלא דלפי זה היכא דבאו עדים והעידו באחד שעשה עבירה שנפסל על ידו לשחיטה או לממון ואין יודעין מתי אם קודם זמן מרובה או היום, בזה שפיר דומה למקוה שנמדד כיון דאנו מסופקים על אותו מעשה אימר נעשה, וא"כ הוי ליה תרתי לריעותא חזקת ממון¹ או חזקת איסור והרשיע לפניך, והקשיתי בזה בספרי קצות החשן סימן ל"ד סק"ה במה שכתב הרמ"א ואפילו פסול מן התורה אין לפוסלו אלא בודאי, אבל

1. שהרי הוא כשר להוציא ממון, שתולים שעבר את העבירה אחרי העדות, אך מדוע שלא נצרף את חזקת הממון לחסרון הנוכחי, 'הרי פסול לפניך', ונאמר שחטא לפני העדות?

לא מספק כגון שהעיד בבית דין ואחר כך באו עדים והעידו עליו שעבר עבירה שנפסל בה מן התורה אבל אין יודעין אם עבר קודם שהעיד או אחר כך, מוקמין גברא אחזקתיה וכל מה שהעיד כשר עד דידיעין שעבר קודם לכן ע"ש, והוא מדברי הריב"ש סימן רס"ו, ושם קשיא לן דזה דומה למקוה שנמדד ונמצא חסר והוי ליה תרתי לריעותא חזקת ממון והרשיע לפניך.

נסה להתמודד עם הקושיה. היזכר בהסבר של בית הלוי לעמדת המכשירים בשוחט שנמצא מומר². האם הסברו יוכל לענות גם על הקושיה הזו?

ב. כדי לענות על הקושיה **השב שמעתתא** הולך לסוגיה בקידושין, אל מחלוקת רבי עקיבא ורבי טרפון שנחלקו בדין מקוה שנמצא חסר, המקור לסוגיית תרתי לריעותא, ונצמד בעקבותיו (קידושין סו):

דתנן, אמר ר' שמעון: מעשה במגורה של דסקים ביבנה שהיתה עומדת בחזקת שלימה, ומדדו ונמצאת חסירה, כל טהרות שנעשו על גבה היה ר' טרפון מטהר ור' עקיבא מטמא. אמר רבי טרפון: מקוה זה בחזקת שלם הוא עומד, מספק אתה בא לחסרו, אל תחסרנו מספק. אמר רבי עקיבא: אדם זה בחזקת טמא הוא עומד, מספק אתה בא לטהרו, אל תטהרנו מספק. אמר רבי טרפון: משל, לעומד ומקריב על גבי המזבח ונדע שהוא בן גרושה או בן חלוצה, שעבודתו כשירה (שאין פוסלים את עבודתו למפרע, כך גם כאן לא נפסול את הטהרות שנגע בהם למפרע)! אמר רבי עקיבא: משל, לעומד ומקריב ע"ג המזבח ונדע שהוא בעל מום, שעבודתו פסולה (למפרע, כך גם כאן נטמא למפרע)! אמר רבי טרפון: אתה דימיתו לבעל מום ואני דמיתיו לבן גרושה או לבן חלוצה, נראה למי דומה? אי דומה לבן גרושה ולבן חלוצה - נדוננו כבן גרושה או כבן חלוצה, אם דומה לבעל מום - נדוננו כבעל מום. התחיל רבי עקיבא לדון: **מקוה פסולו ביחיד** (די בעד אחד כדי לפסול מקוה), **ובעל מום פסולו ביחיד**, ואל יוכיח בן גרושה ובן חלוצה שפסולו **בשנים** (שצריך שני עדים כדי לפסול); דבר אחר: מקוה פסולו בגופו, בעל מום פסולו בגופו, ואל יוכיח בן גרושה ובן חלוצה שפסולו מאחרים. אמר ליה ר' טרפון: עקיבא, כל הפורש ממך כפורש מן החיים!

השב שמעתתא מציע ליישב את הקושיה בעקבות דברי רבי עקיבא, 'ואל יוכיח בן גרושה וחלוצה שפסולו בשנים' (שם):

2. שאין אומרים תרתי לריעותא כנגד חזקת כשרות משום שהיא הלכה ייחודית שאינה חלק מדיני רוב וחזקה הרגילים.

ואני אפרש בענ"ד דלא תיקשי ממקוה שנמדד כו', והנה נראה דלשיטת רש"י פרק האומר [קידושין ס"ו ב'] (ד"ה מקוה) גבי פלוגתא דר' טרפון ור' עקיבא במקוה שנמדד ונמצא חסר, דר' טרפון יליף מבן גרושה וחלוצה דלא חילל עבודה למפרע ור"ע יליף מבעל מום, ואמרו טעמא דר"ע דלא יליף מבן גרושה שפסולו בשנים, אבל מקוה ובעל מום פסולו ביחיד דשלח ואחוי לך וע"ש, וא"כ לפי זה בחשוד דפסולו בשנים אין לפוסלו למפרע.

הסבר את תשובתו של הש"ש.

רבי טרפון ביקש לפשוט את דין המקוה שנמצא חסר מדין בן גרושה ובן חלוצה: כשם שאין פוסלים את עבודת הכהן שנמצא בן גרושה ובן חלוצה למפרע, כך אין לטמא את הטהרות למפרע. רבי עקיבא טען כנגדו: אל תלמד מבן גרושה שפסולו בשנים, שהרי יש צורך בשני עדים כדי לפסוק שהכהן בן גרושה. טוען הש"ש: אפשר ללמוד מכך שדין תרתי לריעותא לא נאמר בדבר שפסולו בשנים, ולפי זה בחשוד דפסולו בשנים אין לפוסלו למפרע.

חשוב על הדברים: מהי סברתם? מדוע וכיצד משפיע אופן הפסול, בעד אחד או בשני עדים, על הפעלת דין תרתי לריעותא?

נלמד את הסברו של בעל הברכת שמואל, ר' ברוך בער ליבוביץ (קידושין סימן כא):
 ואולם דברי הגמ' דתלי דין זה דפסולו למפרע, אי פסולו בשנים אי פסולו ביחיד, צריך להבין, ונראה לבאר בעזהש"ת... והנה לעשות על ישראל דין פסול חללות, או פסול עדות הוא דין כמו לחייב ממון ובעי עדות וב"ד, ובעי ראיית עדות במעשה העבירה, וכל זמן שאין ראייה בודאי לא שייך לפוסלו, וא"כ הרי מבואר דברי הגמ', דמכיון דבעי עדים איך שייך לפוסלו משום חזקה דתרתי לריעותא כל זמן דליכא ראיית עדות, וזהו ביאור דברי הגמ', אמר ר' עקיבא מקוה פסולו ביחיד, ובעל מום פסולו ביחיד, פלי דשני הדברים אינן פסק דין וחייב אלא הוראת איסור דהמקוה חסירה והכהן הוא בעל מום, ולא בעי עדות, ועל כן מהני שם דין תרתי לריעותא אע"ג דאין שם ראיית עדות, מה שאין כן בן גרושה ובן חלוצה דבעי עדים לא שייך לפוסלו משום חזקה בעלמא, והראו לי דבירושלמי תרומות פ"ח כתוב בן גרושה פסולו בבי"ד פירוש דבעי בי"ד דהוי פסק דין וחייב, ולפי זה מבואר שפיר דברי הש"ש, דמכיון דלפסול גברא לעדות הוא גם כן חייב ופסק דין על כן לא שייך לפוסלו משום תרתי לריעותא, דנאמר מדהשתא הרשיע הרשיע נמי מעיקרא, ומצאתי ב"ה בספר רבנו הגאון האמיתי החסיד... רבנו יהושע ליב זיע"א שאמר ג"כ כדברינו וכתוב שם שהוא תירוץ נכון לדינא דעדות בספק לא הוי עדות.

מהי הסברה לפי הברכת שמואל? באיזה סוג דיונים נאמר דין תרתי לריעותא?

ההבדל בין דינים 'שפסולם בשניים' ובין דינים 'שפסולם באחד' איננו הבדל כמותי בלבד, אלא הוא ביטוי להבדל בין מרחבי דיון שונים. דינים שפסולם בשניים הם דינים משפטיים – 'חיוב ופסק דין', ובית דין אינו פוסק דין משפטי מכוח תרתי לריעותא, אלא רק מכוח עדות.

האם הסברה הזו יכולה להסביר גם את עמדת המכשירים בשוחט שנמצא מומר? **הברכת שמואל סבור שלא (שם):**

ולפי זה לכאורה עדיין יקשה בהא דשוחט שהמיר דנהי דלפוסלו לעדות משום תרתי לריעותא אי אפשר משום דבעי עדות (כדי לפסול לעדות). **מכל מקום יהיה חשוד למפרע לכל הפחות, דלכאורה לדון דין חשדות בישראל אינן דין ולא בעי עדות ובי"ד³.**

אולם, **הרב יחיאל דזימיטרובסקי** מעיר על הדברים במילואי שמעתתא (הערה 11 שם): והנה באמת מבואר דאפילו להעיד על אדם שהוא חשוד ג"כ צריך שנים ואפילו באיסורין, וכמו שכתב המחנה אפרים בהלכות עדות סימן יט' וכן כתב הגרע"א במשניות דמאי ספ"ד.

ג. נשוב לדברי הש"ש. הוא התקשה כאמור בהבנת דברי הרמ"א הפוסק שאם עדים העידו על אדם שעבר עבירה ואינם יודעים מתי עבר, 'מוקמינן גברא אחזקתו וכל מה שהעיד כשור, עד דידיעין דעבר קודם לכן'. על כך הקשה הש"ש: כיצד העדים יכולים להוציא ממון במקרה הזה, מדוע שלא נצרך את חזקת הממון לפסול הנוכחי, 'הרי פסול לפניך', ונפעיל את דין תרתי לריעותא! ראינו את תשובתו המתבססת על טענת רבי עקיבא, 'אל יוכיח בן גרושה ובן חלוצה שפסולו בשניים', טענה שממנה הש"ש למד שדין תרתי לריעותא לא נאמר במצבים שבהם יש צורך בשני עדים כפסול עדות. ראינו את הסברו העמוק של ר' ברוך בער לדברים. אולם, דעתו של הש"ש לא נחה בתשובה זו המתבססת על דברי רבי עקיבא משום שהתוספות פירשו אותם אחרת לגמרי. התוספות שואלים קושיה עצומה על הדיון בין רבי עקיבא לרבי טרפון, ונלמד את הדברים בדברי **התוספות רא"ש** (תוספות רא"ש קידושין 10):

משל לעומד ומקריב ע"ג המזבח ונדע לו שהוא בן גרושה וכו'. תימה מי דמי התם עבודתו כשרה אף על פי שהיה פסול בשעת עבודה (בדאי) כיון שלא נודע לו פסולו באותה שעה אבל הכא אם היה נודע שהיה המקוה חסר בשעת טבילה מודה ר' טרפון שהטהרות טמאות כדקתני בהדיא מקוה זה בחזקת שלם היה עומד.

מהי קושיית התוספות?

3. וא"כ אין בעיה לדון תרתי לריעותא בדיון האם אדם חשוד.

כיצד רבי טרפון מבקש בכלל ללמוד מבן גרושה ובן חלוצה, הרי שם אנו מכשירים את העבודה אפילו אם התגלה בוודאות שהכהן היה בן גרושה בשעת הטבילה, ואילו כאן גם רבי טרפון מודה שאם היינו יודעים בוודאות שהמקוה היה חסר בשעת הטבילה, היא היתה פסולה! מהי אפוא כוונת רבי טרפון שמבקש ללמוד מבן גרושה, ומדוע רבי עקיבא נזקק לחילוקו, שיטען בפשטות: שם העבודה כשרה מגזרת הכתוב אפילו אם התגלה שהיה בן גרושה בשעת העבודה, ואילו כאן גם אתה מודה שהטבילה היתה פסולה אם היינו יודעים בוודאות שהמקוה היה חסר בשעת הטבילה.

קושיה זו הביאה את **התוספות** לפרש את הדין בצורה אחרת (שם):

ונראה דבתרתי פליגי לענין טהרות פליגי כדמפרשי טעמייהו (במקרה של ספק מתי המקוה נחסר) **ולענין עבודה** (ופסילתה למפרע) נמי פליגי אם טבל במקוה זה ועבד דלרבי טרפון עבודתו כשרה אף על פי דנדע דהיה המקוה חסר בשעת טבילה.

מהי המחלוקת הנוספת בין רבי עקיבא לרבי טרפון?

המחלוקת הנוספת היא במקרה של כהן שטבל במקוה והלך ועבד במקדש. רבי טרפון סבור שהעבודה כשרה אפילו אם נודע בוודאות שהמקוה היה חסר בשעת הטבילה. הוא לומד זאת מבן גרושה ובן חלוצה ורבי עקיבא חולק על כך.

והנה, לאור דברי התוספות ודאי שאי אפשר להתבסס על דברי רבי עקיבא, 'אל יוכיח בן גרושה שפסולו בשנים', שכן דברים אלו נאמרו במסגרת דיון אחר לגמרי, בכשרות העבודה במקדש לאחר שנתגלה שהמקוה היה חסר בשעת טבילת הכהן וכך מקשה **הש"ש** (שם):

אלא דבתוס' שם (ד"ה אמר) פירשו בזה פירוש אחר וכתבו שם דפלוגתא דמקוה שנמדד אינו שייכות לבן גרושה וע"ש שכתבו דפליגי בתרתי.

דבר שמחזיר את השאלה למקומה (שם):

וא"כ צריך טעמא בחשוד למה לא נפסל למפרע וכמו דאמרינן במקוה שנמדד כיון דשייך נמי הרשיע ואתאי, ובממון הוי ליה תרתי לריעותא חזקת ממון והרשיע לפניך, וכמו כן בבהמה חזקת איסור.

ד. נתבונן בתשובתו של בעל **החכמת שלמה**, ר' שלמה קלוגר⁴ (על השו"ע שם):

אבל לפי מה שכתבתי בחידושי על יו"ד דחילוק גדול יש, דמה דחזקת כשרות מועיל אף להוציא ממון היינו כיון דאין הספק נולד דוקא לגבי ממון, דאטו עדות הוי דוקא להוציא ולא להחזיק דכמו כן יתכן שיעיד להחזיק, לכך אף אם נולד ספק אם הוא

4. תקמ"ו, 1785-תרכ"ט, 1869. פולין.

כשר לא הוי כנולד במקום חזקת ממון רק בעלמא, ולכך כיון שאינו במקום חזקת ממון לכך אף אם אירע אחר (כ) נגד חזקת ממון כיון דנפסק הדין נפסק וכיון דהוחזק הוחזק, דכשרות העדים הוי ענין בפני עצמו, ולכך אייתי שפיר גם בזה. בשלמא בסכין שאין חילוק לנו בין אם הסכין פגום או לא רק לענין שחיטה א"כ כל אימת שנחקור אם הסכין היה יפה או לא הכל צריכים אנו לדין רק לענין שחיטה וא"כ הוי הספק תמיד נגד חזקת איסור דבהמה לכך ראוי לומר דמצטרפין "הרי לפניך" של הסכין בהדי חזקה דבהמה. אבל גבי עדות לא הוי הספק שלו דוקא לענין ממון להוציא ולא הוי דוקא נגד חזקת ממון רק אף במקום דליכא חזקת ממון כנגדו וכיון דשם אין מקום לפוסלו ויש לאוקמי אחזקת כשרות להכשירו, וכיון דהוכשר הוכשר לכך כיון דאיחזק איחזק.

מהי תשובתו של בעל החכמת שלמה?

חזקת הממון אינה מצטרפת לדיון משום שהדיון כללי יותר – האם העדים כשרים לכל העדויות, בין להחזיק ממון ובין להוציא ממון. הדיון בכשרות העדים אינו דומה אפוא לדיון בשאלה מתי הסכין או המקוה נחסרו, שכן שם ההשלכות הן רק ביחס לחזקות הטומאה והאיסור ועל כן הן מצטרפות לדיון. כאן ההשלכות רחבות יותר, ועל כן אנו דנים בנפרד על כשרות העדים, ולאחר שהכרענו שהם כשרים ממילא יש בכוחם להוציא ממון.

שאלות לסיכום והתבוננות:

1. למד את דברי הרמ"א הבאים:
אבל אם אין יודעין אם עבר קודם שהעיד או אחר כך, מוקמינן גברא אחזקתו וכל מה שהעיד כשר, עד דידעין דעבר קודם לכן.
מה הקשה הש"ש על פסק זה מדין תרתי לריעותא? כיצד הוא הסביר את עמדת המכשירים בשוחט שנמצא מומר? מדוע הסבר זה לא יכול להסביר את דברי הרמ"א?
מדוע שלא נצרף את חזקת הממון עם המצב הנוכחי של העד, 'הרי פסול לפניך', ונקדים את השינוי ונאמר שעבר על העבירה לפני העדות, וכשם שמקדימים את חסרון המקוה ואומרים שנחסר לפני הטבילה! לדברי הש"ש, דין תרתי לריעותא נאמר רק כשיש חסרון ולא ידוע מתי הוא התרחש, אך אין לחשוש מחמתו לחסרון נוסף, ולכן אין לחשוש בשוחט שהמיר שעשה מעשי רשע נוספים שמחמתם שחיטתו נפסלה לפני שהמיר. אולם, כאן אין מדובר על מעשי רשע נוספים, אלא על חסרון אחד שלא ידוע מתי התרחש!
2. ואל יוכיח בן גרושה ובן חלוצה שפסולו בשנים.

יֵישֵׁב אֶת הַקּוֹשִׁיָה עַל הַרְמ"א לְאוֹר דְּבַרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. כִּיצַד מִסְבִּיר אוֹתָם הַבְּרַכַּת שְׁמוּאֵל?
דִּין תְּרַתֵּי לְרִיעוּתָא לֹא נֹאמַר בְּדַבְרֵי שְׁזוֹקֵק שְׁנֵי עֵדִים כְּמוֹ קִבְיָעָה שֶׁכֵּהֵן הוּא בֶן גְּרוּשָׁה. לִכְן, אֵין
לְפַסּוֹל אָדָם לְעֵדוּת מִדִּין תְּרַתֵּי לְרִיעוּתָא – פְּסִילָה לְעֵדוּת זְוֻקְקָת שְׁנֵי עֵדִים! הַצּוֹרֵךְ בְּשְׁנֵי עֵדִים הוּא
בִּיטוּי לִכְךָ שֶׁמְדוּבָר עַל דִּין מִשְׁפָּטִי, עַל מַעֲשֵׂה בֵּית דִּין, וּבֵּית דִּין פּוֹסֵק רַק מִכּוּחַ עֵדוּת וְלֹא מִכּוּחַ
תְּרַתֵּי לְרִיעוּתָא, הַלֵּכָה שְׁנֹאמְרָה בְּדִין אִיסוּרֵי כְּדִין עַל כְּשֵׁרוֹת מִקּוּהָ.

3. מֵהֵי תְּשׁוּבָתוֹ שֶׁל ר' שְׁלֵמָה קְלוּגֵר לְקוֹשִׁיָּית הַש"ש?

לְדִין עַל כְּשֵׁרוֹת הַעֵדִים הַשְּׁלֵכוֹת רַבּוֹת מֵעֵבֵר לְהוֹצֵאת מִמּוֹן, וְלִכְן דָּנִים עַל כְּשֵׁרוֹתָם בְּנִפְרָד וְאִי
אִפְשָׁר לְצַרֵּף לְדִין אֶת חִזְקַת הַמִּמּוֹן שֶׁל בַּעַל הַדִּין שֶׁהַעֵד מַעִיד נִגְדוֹ. זֹאת, בְּנִיגוּד לְדִין עַל כְּשֵׁרוֹת
מִקּוּהָ בְּזִמְן נִתּוֹן, שְׁנוּגַע רַק לְטַהֲרַת הַטּוֹבֵלִים בּוֹ, וְלִכְן אִפְשָׁר לְצַרֵּף אֶת חִזְקַתָּם לְדִין.